

mas feladatára. Mindez azt is jelenti, hogy Jánosz másokhoz (pl. Gulyás Pálhoz, Weöres Sándorhoz hasonlóan) részt vállalt — saját költészetének univerzális szemléletével is — abból a világméretű egységesülési folyamatból, mely a technikai civilizációban élen járó Nyugat és a hatalmas spirituális értékekkel rendelkező Kelet kultúrája közt zajlik. Ez a közeledés legmagasabb szinten lélekcseré. Jánosz ennek tudatában s Jung tanítása szellemében arra döbbsen rá olvasóját, hogy az erkölcsi törvények arhetipikus jellegű, tehát kortalanul időszzerű, kozmikus érvényességű, az emberi létműködés „hardverjét” képező algoritmusok, melyek a vallásokban közösek. Így kerül egymás szomszédságába a *Hegyi beszéd* tanítása és a hindu erkölcsstan, a keresztény misztika és a bhakti jóga (*Bhakti jóga — keresztény misztika*) s innen érthető meg, hogy Jánosz felsorolásában miként kerül egymás mellé Szent Ferenc és Gandhi.

Jánosz tehát — mindezek alapján könnyű belátni — a látszólagos különbözőségben az egységet fedezi fel. A *Mahátma Gandhi* és a *Bhagavad Gitá* című esszéiben például azt, hogy Gandhi arra kérdésre, „hogyan tehető a test Isten templomává” a Gitá szavaival így válaszol: „Vágy nélküli cselekvéssel, vagyis minden cselekvésünket Istennek tulajdonítjuk.” Ez a felfogás — mutat rá az esszé — összecseng Pál apostol kijelentésével: „Élek pedig többé nem én, hanem él bennem a Krisztus.” Mind ezt csak annak érzékeltetésére, hogy Jánosz univerzális szemléletében — legyen szó Európa és a magyarság kapcsolatáról, vagy a finn példa nyomán tájékozódó Nagy Elemér építész szellemi örökségéről, India mítoszairól, isteneiről — mindenütt a morális világkép építését tartja feladatának. Megértett az idő arra — ezt a témát érintik a Boda György könyvek (*A keresztény nagykorúság erkölcssteológiája, Inkultúráció*) elemzései, hogy az emberek valóban komolyan vegyék a szeretet erkölcsi parancsát.

Mindezek után a könyvet költő- és íróportrék zárják (József Attiláé, Boleslav Lukácé, Kodolányié, Sinkáé, Tatay Sándoré, Keresztúry Dezsőé, Mándy Iváné, Nemes Nagy Ágnesé, Pilinszkyé). Megállva egy-egy portré előtt elgondolkozhatunk a személyiséget kifejező művek rejtelvényén. A József Attila-tanulmányokban például a pszichoanalitikai oknyomozásnak köszönhetően kapcsolatot fedezünk fel József Attila és a Confessional Poetry amerikai mestereinek (Ginsberg-től Berrymenig) a konvenciók nyúgait lerázó, hideglelős őszintesége közt. Boleslav Lukácról szólva viszont a sok szempontból rokoniéleknél érzett barát képe elevenedik meg. Kodolányi regénye — az *Én vagyok* pedig azért fontos az elemző számára, mert Jézus és Júdás kapcsolatának — ennek a nagyszabású lélekdramának a kifejtését célozza meg. De tanulságos a Sinka István költői örökségét vizsgáló dolgozat is, hiszen Jánosz azt veszi észre — ezúttal is — amit senki más. Nevezetesen Sinka „táltos lelkeknek” *ősképeit*, melyeket e roppant mélységeket bejáró líra hozott felszínre. Tatayban pedig demokratikus vonásait, nyitottságát, hogy „tökéletesen átélté az inséges kétkeziek életét”. Keresztúry Dezső verseiben pedig, mintha apai őseinek varázslatos világa elevenedne meg. Más közelítettű a Mándy emlékért idéző írás. Mándyban ugyanis ifjúsága költői mozgalmának (*az Újholdnak*) szellemi társát látja meg az emlékező, aki hozzá hasonló módon Dosztojevskij szemével nézi a világot s fedezi fel a társadalom kivetettjeit. Kiemelendő még a Nemes Nagy Ágnes istenkeresésért elemző tanulmány. Ebben ugyanis a tárgyias-személytelen lírának elkötelezett költőről kiderül — ezt a képet erősítik a frissen előkerült versek és prózaversek, hogy a személyes, a vallomások hang sem állt távol tőle. Ugyancsak fontos a *A szenvedély alkímia* című esszé, amely a Pilinszky-líra lényegi tulajdonságaként mutatja fel a végzetes szenvedély ábrázolásának képességét, azt a fajta „poláris antagonizmust”, mely a pokol és a menny végletei között hullámlzik.

Jánosz István új könyve — s talán ez lehet a végső — eredetiségét — többek közt összetett látásmódjának köszönheti. Annak a komplexitásnak, mely képes hatékony világnézetté integrálni a legkülönbözőbb tudományok eredményeit, hogy olvasóját a lelki belátás magaslataira emelje.

(Lyukasóra-Könyvek, 1998)

Kilián László

JANUS LÁZLAPJAI

(Zsávolya Zoltán könyveiről)

A lábadozásban kifejeződik, amit a betegség vitt és hozott. A kórságból kikecmeregni azt jelenti, hogy megtisztul az ember az ártalomtól. A lábadozás csakúgy metafora, mint a betegség. Talán nem túlzás, ha azt mondom: a betegség metaforáján belül értelmezendő a lábadozás is. Viszont Zsávolya Zoltán *A lábadozás ezüstje* című első könyvében (Vár Ucca tizenhét Könyvek 12. — Veszprém, Szerk.: Géczy János) ez a lábadozás sajátosságosan kinövi magát. Ugyan belül marad a betegség nagy jelentőségén, de

egyszerű vonulat vagy motívum helyett amolyan mindenséggé válik a novellista keze alatt.

Azaz ebben az első kötetben vállaltan, vagy az áttételek nyomán a hasonlat/fogalom nagy körének azon képviselői közé talál beállni, mint amilyen Susan Sontag (*A betegség metaforája*), Thomas Mann (novellák és regények) és Egon Friedel (*Az újkori kultúra története I-VI.*). Központi témája, ha nem is minden írásban, egy tágabban értelmezett lábadozás, úgyszólván mint konkrét alaphelyzet, és úgy is, mint áttételesen kifejezett állapot, azaz passzív helyzet, vagy folyamatos dinamika.

Egon Friedel könyve elején arról beszél, hogy az emberiség a közép-kor legbelsejében a pestisjárványokkal valami titokzatos és általános torzulásba esett, amelyet nem, vagy fura változások árán hevert ki / fog kiheverni. Minden változás, minden, ami azóta történt, e nagy fertőzésre vezethető vissza.

Így járunk Zsávolya több írásával is. Ő ugyanis azzal döbbsen meg olvasóját, hogy a betegség lecsengő szakasza teljesebb értelmezéssel bírhat. Védetség, még meglegházi, akvárium létfájlát, vagy beavató gyógyulás: állandósággá kiterjesztett helyzet urálja ezt a valóságot szereplőtől, időpontostól, helyszíntől.

Lábadozik az *A lábadozás ezüstje* Vallus Pétere, kísért az *Egy bevégzett töredék* főhősénél és ebben az állapotban időzik soká Johann Frauenpelz is az *Az eltévedt lovagban*. (Fél) Álomszerű helyzet ez: és ha *Egy van*, a nyolc írást tartalmazó könyv többi szövege is Zsávolya Zoltán érdekes metaforáján belülről vonható. Itt a hőses hozta nyomottság, vagy álmoság, ott a speciális befejeződés közelségéből előkerekedő lázas átmenetiség kerül rokonsággá a lábadozással.

Az ifjú szerző első könyvében a tartalmi közelítések mellett stilisztikai-*A*g, formai megoldások szempontjából is kínálkozik értelmezés, amely azokat a pozitív értelemben vett lábadozás tágabb fogalmába vonja.

Ha lábadozom, kizökkentésemből, a partvonalon kívülre taszítottasgomból, a hermetikus kizártságból készülök visszatérni. Átmeneti viszonylat ez, amikor a szemlélődés két formájának határán járok. Ki fogok lépni a halgatásos bémészkodásra kárhözottak szerepéből és nekigyürközöm, hogy amit megfigyeltem, rögzítsem, azaz beszéljek, vagy írjak. Az alaphelyzetben az orvos a mester, a beteg/lábadozó a tanítvány, az ilyen-olyan betegszoba, vagy betegség-színhely afféle jelképes (vagy igaz?) iskola, talán laboratórium.

— Megtanulom a játékot, hogy a tanult fogások mellett a magam kunsztjainak is szerves helyet találhassak a produkcióban — mondhatná Zsávolya Zoltán.

Mi ez? Mit mondana?

Szerzőnk e könyvében jól kitapintható, hogy tudatosan készült az írói pályára. Olvasmányával, mint pirulákkal a lábadozó, gyógyította bele magát egy maga által épített és vállalható irodalmi eszménykép kidolgozásával, hogy a lábadozás idejének kivezető szakaszában szépprózába tárgyasítsa.

Mint az eddigiekből is kiérzik a könyv címválasztása többszörösen eltalált.

De aki különböző nyelvi közegeket képes magabiztosan használni a köznyelviség alatti beszédmódotól a túlos filozofikus fordulatáig — igaz néhol még bizonytalan arányokkal, azaz elkapatva a szöveget, vagy kissé az elvárhatónál rövidebbre szabva -, az nem állhat meg az első könyvnel...

✱

Ha az első Zsávolya könyv szövegei még csak ezüst fényben sziporkáztak volna (lásd: lábadozás EZÜSTJE), akkor a másodikban már az is kiderül, hogy ez az ezüst a hold, a kétarcú Janus planétájáról származik. *A duplum sötétje* (Stádium Kiadó — Budapest, Szerk.: Béky Elemér, 1998) minden írása a változékony bolygó, avagy Janus istenség jegyében dereng, lunáris clair-obscure viszonyok hatják át a sorokat. Kettősségek, ambivalenciák, ellenpontok, szerep / vagy álarc (?) változások problémáival foglalkozik szinte minden munkájában.

Kettősségnek tekinthető a mesélés és a körülmények, érzemények pontosítására használt kitérők, vagy késleltető elemek változtatása is, amelyet szövegről szövegre más-más megoldásokkal alkalmaz az író.

Olvasójában könnyen felmerül, amikor stilisztikai eszményeit törekszik megfigyelni, hogy Zsávolya Zoltán amolyan rendhagyó „cigányprimás”, legalábbis literátori-formaválasztó habitusában. Mig a jazz műfaja úgy improvizál, hogy bár a hangnemhez helyel-közrel tartja magát és akár új dallamokra is átvándorol, hogy a szóló végén visszatérjen hangnemhez, dallamhoz, addig a primás inkább díszít, mégpedig a fődallam/főmotívum hangjainak körülszövésével, körbefonásával. Ebből persze mindenkinek érzékelnie kell: Zsávolya állandó közelítési módját, a finom ironiát, ami még nem gúny, de feltétlen összekacsintás az olvasóval.

Szerzőnk a második kötetben is bebizonyítja, hogy a körülmény meg-
ragadások eszközét, a leírást, a körülírás biztosan tudja alkalmazni. Amolyan — filmes nyelvvél szöve — spátelési zsonglőr. A késleltetés eszkö-
zét rendszeresen használja és javarészt köti/fogja olvasóját. Tudatosságát igazolja ez, miközben — ne felejtjük el pályakezdő prózairó műveit olvas-
suk — olykor-olykor bizony kifordul a kezéből a feszültség-fenntartás fey-
vere.

A hold szelleműsége látom bizonyítéknak azt is, hogy a második könyv
első ciklusában (az *Áthozatok a kispiszkosból* címűben) több írás alcímében
utal egyértelműen, később homályosabban, képzeletbeli sajtó/újság közeli
közegre — Úgy mint a tudósító tárcájából, stb.

A szövegek más kapcsolódását is igyekszik szorosabb, hevenyészettebb
csatolásokkal jelezni az olvasónak. Egyelőre legyen elég csak arra hivatkoz-
nom, hogy feltétlen ciklus hajlam jellemzi a könyvek szerzőjét. Ha jobban vé-
gigondolom ezt a jelenséget, akár azt is mondhatnám, hogy az itt novellista,
kispírózairóként megismert alkotó elképzelhető: a lírai indulás után mégis visz-
zatér oda (ezt ráadásul megerősítené az is: minden címe etalált és eredeti).
Vagy a rövid munkáktól talán a nagyobb lélegzetű művek felé viszi az útja
(egyébként a ciklus-hajlam mellett a vissza-visszatérő azonos nevű szereplők,
mint Vallus Péter, Liptói Ernő figurái is erről győzhetnek meg bennünket?)

A z újságírói álca-attitűd egyik hajtásának taláalom a rendre visszatérő
olyan alaptörténeteket, amelyek a kriminalisztika, a büntető eljárás-
sok körébe sorolhatóak. Az érdeklődés felkeltésének ez a bejáratott témá-
ja (együttal eszköze) persze első értelmezésben amolyan írónia-alkalom,
mélyebben viszont kínáló lehetőség a szöveggel manőverezhető számá-
ra, hogy a sajtó egyébként kommersz módszerét, egy irodalmi mélyly tett
mitizálására, legendateremtésre, modern eposzá, modern hősköteményre
magasztosítsa a főszereplő megjelenítésében, kidolgozásában.

Ehhez és az adott novella- vagy szövegvilág teljessé tételéhez Zsávolya
mindkét könyvében él a sajátos narráció eszközével. Itt még csak kibeszélés-
ses mesélő, ott már bolygó mesélő, aki egyszer ennek a szereplőnek, mász-
szor a másik, vagy harmadik hős bőrében látja-meséli az eseményeket. Érde-
kes és meggyőzően birtokolt eszközök, megoldások ezek szerzőnk kezében.
Bár eddig nem utaltam rá, de valójában csaknem valamennyi eddigi megál-
lapításom a hold kettősségének, Janus lényegével megragadhatónak más-
más megjelenéséi. Szövegről szövegre szerencsétlen, érthetetlen, kiszolgáltá-
tottságtól megnyomorított és irracionális hősök jelennek meg a szépprózák-
nak, akiket hol fényárban, hol árnyékban, vagy most kívülről, máskor belülről
látunk szereplőnek/szemlélőnek. Lunáris rejtelem a figurák rendhagyó aber-
ráltága, szerzőnk szereplői csaknem folyamatosan kompenzálnak valamit,
pöttevékenységeik, vállalt de eltérő életprogramjuk áttételei, elhajlított
irányválasztásaik rendre elárlják őket (? vagy Zsávolya Zoltán teszi ezt?).

Mként a hősök, az időpontválasztás is mindig rendhagyó. A homá-
nyos korok, a körülhatárolt ötéves, vagy hatvanas évekbeli időbe-
helyezés, vagy a történelmi távollott közeg mindig elidegenítő, mégis
folyton zaklatott korokba helyez bennünket kísérőnk, a szerző által.

A második kötetes, fiatal író holdasan ellentmondásosan viszonyul az
erotikus témákhoz. Mindegyik eddigi könyvében jelét adta, hogy kacérko-
dik — epizód-szerűen, vagy lényegiben — a kérdéskörrel, de miként az
első könyv jeles helyein, úgy a második adott pontjain is csak a rákanyarodás-
sággal lep meg bennünket, nem pedig az e területen egyelőre rejte ma-
radt — talán létező — arzenál egy-egy darabjának igazi felvillantásával.

A *duplum sötéte* című könyv feltétlen fontos kiadványa a Stádium Ki-
adóknak, a magyar irodalomnak. Zsávolya Zoltán szövegei figyelemre méltó-
ak, de kétségkívül adósunk marad néha.

Ha nem könnyűben gondolkodunk is — bár a ciklushajlam ebbe az
irányba hajtana bennünket Zsávolyánál is—Az *eltűnt gavalér* és az egyéb-
ként különleges alaphelyzetet feltáró *Fekete szalag* című munkák amolyan
idegen testek ebben a közegben. Szerzőnknek már a következő könymél
kínosan ügyelnie kell — miközben hangsúlyozom, feltétlenül megtalálta sa-
ját arcát, hangját — az aránytévésések kísértésére és a fel-feltűnő túllírt
mondatokra. Ezt azért is fontos megállapítani, mert számos helyen tetten
érhető, hogy képes a cafrangból rangot csinálni, ezért kell elvárnunk tőle:
amit a novella elején olyan akkurátusan megígért nekünk, mindig teljesítse
is, ha már mind kívártuk remekül előpakolt késleltető-effektjeit.

Koppány Zsolt

JÖTTEK A STÁDIUMBÓL

I

Ahogy **Renczes Cecília** is. Egy zsebbe csusszantható remekművű könyv. Szív-
kamra ikonok. Ez a címe. Kamrák falán Rubljovok. Vagy régebbiről, az itáliai

trecento táblaképei. S ahogy összehúzódik a szív, zsugorodnak a képek, majd
friss oxigénnel telten megnagyobbodnak megint. Szív ! Fáj, tüntet, béna. A név
szelme. Pedig a szív nem ilyen. Gusztustalan vérpumpa. Ami fáj, ami néha
nyilall, legfőljebb angina pectoris. Vagy a sinus-vesomó, mely ezt a speciális
izomköteget stimulálja. Mégis. A szív örök. Most meg itt vannak a kamrák.
Kamrák falán az ikonok. „A huszonegy éves Renczes Cecília /.../ kötete — re-
mélem — ugyanakkora meglepetéssel szolgál a vers mai értőinek, mint még
mindig létező olvasóinak. A pusztá tény magában is örvendetes: a költészet
mai tehénlepényszerű önmagába-gyűrűzéséből kihaját a *vertikális*, bár ingatag
és rendszertelen emelet-képződmény. Egy némileg amorfi időkeresztmetszet
naivan és véletlenszerűen hajladozni kezd, mint a nádszál. De még örvende-
tesebb, hogy *nyoma sincs benne spekulációnak*, nincs elmélete; /.../ Füst Mi-
lán saját indulat és szenvedély-elméletére még az ő szavával élve: a *vegetatív
öztönök szintjén sem* ismerne rá Cecília verseiben.” Ezt olvashatjuk a fiúlón.
Kárpáti Kamil útra-indítója, a költő, kinek lírája mégiscsak ott lüktet a mások
által épített Parnasszuson, s aki megteremtette a Stádiumot, egy folyóiratot,
amelynek fényesre csiszolt számai már csak könyvtárak és otthoni fiókok mé-
lyén kereshetők. A Stádium ma könyvkiadó. Ha már tehénlepény — mellyel
vagy negyven éve tündöklő nyárba veszett tanyán begyűjtöttünk a kemencé-
be -, akkor legyen a Stádium istálló, honnét is dús és arany sörényű lánycsi-
kók ugránoznak az ideges vibráló fénybe, hogy aztán belenőjenek a nyeret-
len kétévessék és kehes gebék uralta komor lovardába, a magyar irodalom vir-
tuális életébe. *Nagy Cili* már vígan üget. Hogy milyen ott, odakint, szalmaitat,
pajtameleg nélkül ? Majdcsak tudósít. Most Renczes Cecélián a sor. És ilyen
sorok: „Rongyig hordtam a cipőjét. / A bérelt széplány reggelire végzett az
ingével./ Nem keresem többé, ígértem. / Szép lelancolt papírsárcány a büsz-
keségem.” Még ha így írja is. Akkor is repül. Alig olyan sora, mely ne hagyja
el a gravitáció newtoni terét. A szakrális is fölbuzog. „Sötét volt. / Kinyúltam és
megfogtam / anyám könnyes kezét./ Bölcsőingás ült tarkójára./ s nem talált.
Néha / halkan szívárogo belőle / a sírás, ilyenkor kiabálok./ Megcsavar a
kétség./ hogy nem az én keszermem / remeg-e pilláin./ Tudom, számolja az /
Isten hisz női könny./ De aztán mit tesz vele ?” Jó kérdés a *Sötét című* vers első
szakaszának végén. Tényleg ? Mit tesz vele ? Ezt kutatja időtlen-idők óta, aki
költő. Vagy más művésze a szóznak. Kérdés, mely mégsem filozofikus. Mint *Ba-
bits Esti kérdésének piciny fűszála*. Nem akar ő vitába szállni a teremttel. Rá-
bizza magát. Úgyis az lesz, amit leírtak. Az idők előtt. Valami furcsa, hatalmas,
nyitott könyvbe. Melybe már Renczes Cecília is beíratott. „Elbuknék. / Köröm-
mel, vérel irékn./ Eltagadnám a hitemet./ Nem lehet. Érzem, kapaszkodok
bennem az Isten.” A Szentlélek által — tehetnék hozzá. Hogy mi lesz ezután
védtelen csikónkkal ? A lányul, aki agronomiát tanul / *Az odakint bőrtőne* a
karám. „Deszkapajta mögött a padon. / feletted a kék ég.” Majd ilyen a vé-
ge: „Nem mozdulhatsz innen, nincs hová./ A hívások lyukas koldusfövedgedbe
/ hullanak.” És mégis. Krisztusban nyerhető a szabadság.

Rózsássy Barbarát Pilinszky mikroszkópján át nézem. „Félelmetesen
Rmaga van./ a pórúsait látni./ mindene olyan óriás./ mindene oly
parányi.” Tünekény lányalak *A suttogással teit szobá*-ban. Gyönyörű nő.
Erről az is eszembe jut: „ ... legszebbek a szeretők./ sörényű kisút a
homályba./ szemérmük szép, utolsó sátra.” Miért pont Pilinszky? Ennek
„költészetgenetikai” oka van. Mert Atya- és Fiúistennek leszármazottjai
vagyunk valamennyien, írástudók. Hogy aztán belőlünk lesz-e olyan,
akin ámul a nép, „mert úgy tanított, mint akinek hatalom van a kezében,
és nem úgy, mint az írástudók”, már eldöntetett, de mi nem tudhatjuk
meg soha. Első kötet ez is. Hordozza-e a többi ? Lesz-e folytatása ? meg-
kérdézhetném, ha volnék vele olyan viszonyban. Na , nem őt, hanem aki
tudja. Aki látja, amint tesz-veszek a magányos félhomályban. A csönd
hatalmas. Marad a tapasztalat, mely megcsal olykor, mégis meghívom,
segítsen. A remény bőséges. „Kék ég. Szép kép — // Kód, csönd./ lent,
fönt — / elégek./ Párzó / száz szó — / mért fázom? // Kódbe / föld be
/ az álom./ Szívét / szürd szét ! / A Föld: könny./ Kód, csönd, / Lent,
fönt: / a börtön.” Akár Renczes. Ő is kívül találja meg a poklot. Ahová
végre kiügetett. *Csendélet-e* is csupa füst. „Tegnap hajnalban meggyul-
ladt az ég. / Holnapra lángolni fog a maradék./ A föld, a lég — / mi ma-
rad még ? ” Istenben bízik. Ez nyilvánvaló. A többi ? Tényleg. Néma
csend. Súlyos magány a *Távolság*-ban. „ Ahogy átment a hídon./ meg-
látta arcát a víztükörben./ — Közelebb jön, ha hívom ? / ... Nem látam
senkit távolabb tőlem. ” Ilyen fiatal lány ! És mégis. „Hallgatásunk kétszín-
ű csend./ pillantásunk üres kavics./ koppan, elgurul, nyoma nincs./ Söté-
tét erdőben botorkálva / halál-lépteink halk zajával / eltűnünk ma is.”
Lám, a művészet halállal rokon. Nincs is élet. Csak valami átderengés a
kimért éveken. *Tartsatok tükröt*. „Tartsatok tükröt elem./ hogy meglássam
magam./ szeressetek, hogy szerethessem magam./ Nélkülem magam
meg nem ismerhetem.” Így van ? Nem így van ? Mindegy. A magány
győz mindig. Pedig tele ez a költészet kitorási kísérletekkel. Mindhiába.